

Presenting a model for collective trust formation in schools of Tehran

Sima Etehad: PhD student, Department of Educational Management, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

Heidar Toorani*: Faculty member, Research Institute of the Ministry of Education, Tehran, Iran.

Ali Khalkhali: Faculty member, Department of Educational Management, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

Abstract: The aim of this study was to present a model for collective trust formation in schools of Tehran. This study is applied in purpose, and in terms of implementation method, it was a mixed-method (qualitative quantitative) study. The research population in the qualitative phase of the study included experts of the Ministry of Education as collective trust experts, and in the quantitative phase, the statistical population involved managers and teachers of Tehran schools in the academic year 2019-2020. The research sample size in the qualitative phase was estimated to be 12 according to the theoretical saturation principle of whom 7 were selected by purposeful sampling method and the other 5 were selected by snowball sampling method. In the quantitative phase, 385 people were selected based on Cochran formula. The findings of the qualitative phase showed that collective trust in Tehran schools had 85 open codes, 17 central codes, and 17 selected codes in 6 main categories. According to the findings of the quantitative phase, all these 6 main categories had good validity and reliability, and the model had a good fit, with all categories except the intervening conditions having a significant effect on the formation of collective trust in schools of Tehran ($P < 0.05$). Based on the findings of the present study and other studies, education experts and planners can design programs to increase collective trust in schools of Tehran, which can achieve the goal of improving the status of the extracted codes.

Keywords: Presenting model, Collective trust, Schools.

***Corresponding author:** Faculty member, Research Institute of the Ministry of Education, Tehran, Iran.

Email: heidar_toorani@yahoo.com

مقدمه

یکی از اساسی‌ترین مسائلی که جوامع امروزی با آن مواجه هستند، اعتماد جمعی است تا حدی که ادامه حیات اجتماعی برای انسان امروز بدون اعتماد جمعی بسیار دشوار است. زیرا زمانی حیات اجتماعی بقاء و دوام می‌یابد که دست کم یکی از پیش‌فرض‌های اساسی آن یعنی اعتماد جمعی برقرار باشد (هزارجریبی و مروتی 1390). دولت از طریق آموزش و پرورش می‌تواند بیشترین تاثیر را بر افزایش اعتماد داشته باشد؛ به این صورت که هنجارها و قوانین را در مراحل مختلف تحصیلی به فراگیران انتقال دهد و روحیه انجام فعالیت‌های گروهی را تقویت کند. همچنین، دولت از شیوه‌های غیرمستقیم و از راه تاثیرگذاری بر تهیه مایحتاج عمومی به‌ویژه در زمینه حقوق مالکیت، امنیت عمومی و ایجاد محیطی امن و باثبات برای تعامل عمومی، اعتماد را بین افراد افزایش دهد (لشکو و ولیچکو 2016). اعتماد جمعی یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است که زمینه را برای ایجاد ارتباط و همکاری میان اعضای جامعه فراهم می‌آورد. بنابراین، از اهمیت زیادی برخوردار بوده و زندگی اجتماعی بدون آن دچار اختلال می‌شود (خلیلی‌اردکانی و همکاران 1396).

اعتماد از مشتقات سرمایه اجتماعی است و با اینکه سرمایه اجتماعی یک مفهوم انتزاعی است و تعاریف متفاوتی از آن شده، اما بعد اعتماد از ابعادی است که مورد توافق همه صاحب‌نظرات بوده است (آلان و پرسون 2018). اعتماد درجه‌ای از شناخت و اطمینان نسبت به دیگران (فرد، سازمان یا نهاد) است که روابط متقابل اجتماعی را آسان‌تر، سریع‌تر و هدفمندتر می‌کند (تورنته و همکاران 2019). اعتماد دارای دو بعد شامل اطمینان‌داشتن به مقاصد و انگیزه‌های طرف مقابل از یک طرف و یک‌رنگی و صمیمیت در گفتار طرف مقابل از سوی دیگر است (اسکودلارک و بیگلیری 2016). اعتماد یکی از شاخص‌های مهم جامعه تلقی می‌شود که کاهش

آن می‌تواند زمینه را برای رشد نابسامانی‌ها، بی‌نظمی‌ها و جرایم و انحراف‌ها در جامعه فراهم آورد (بوسکنز 2020). اعتماد جمعی شامل احساس امنیت، تعلق و اطمینان خاطر فرد به محیط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است (لوندربرگ و عبدالزاده 1398). این سازه یکی از مقولات و عناصر بنیادی در برقراری روابط و تعاملات اجتماعی است که در اثر آن نهادهای مدنی شکل می‌گیرند و روابط اجتماعی در افراد نهادینه می‌شود (هوانگ 2018). اعتماد جمعی متقابل، یکی از پیش‌نیازهای اصلی فرهنگ مدنی و ایجاد دموکراسی پایدار است و باعث تقویت شبکه‌های اجتماعی، مشارکت مدنی و همکاری موفقیت‌آمیز، تسهیل هماهنگی و همکاری و تسریع مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌شود (دوپلوی و همکاران 2020). اعتماد جمعی ایجاد ارتباط با دیگری و درخواست پذیرش و حمایت آشکار از دیگران، خودتکمیلی در روابط و انطباق با انتظارات دیگران است که عناصر تشکیل‌دهنده آن شامل صراحت، سهیم‌کردن، پذیرش، حمایت، تمایلات همکاری‌جویانه و رفتار مبتنی بر اعتماد می‌شود (نورانی آسیابر و همکاران 1398). در واقع زندگی انسان بدون احساس اعتماد به خود، اعتماد به آینده و اعتماد به جهان پیرامون خود همراه با اضطراب و کشمکش‌های تحمل‌ناپذیری است که ممکن است باعث از هم پاشیدگی فرد و جامعه شود و اعتماد جمعی باعث رشد و شکوفایی استعدادها و زندگی همراه با آرامش، امنیت، آزادی و استقلال در کنار دیگران و با دیگران می‌شود (هوانگ و همکاران 2011).

با اینکه پژوهش‌های اقدام به طراحی مدل اعتماد جمعی کردند، اما این پژوهش‌ها کمتر در جامعه آموزش و پرورش انجام شده است. نتایج پژوهش فرجیان و هادی (1398) نشان داد که امنیت اجتماعی و تعهد اجتماعی بر اعتماد جمعی اثر معناداری داشت، اما قومیت بر آن اثر معناداری نداشت. بیاری و ابارسی (2018) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که کیفیت اطلاعات، شهرت و ارتباطات بر

اجتماعی، آنومی اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، گرایش به ریسک و امنیت اجتماعی معرفی کرد.

شواهد بسیاری دال بر کاهش اعتماد جمعی در تمام ابعاد و سوگیری عاطفی در روابط کنشگران در همه سطوح جامعه ایران وجود دارد (خلیلی و همکاران 1396). اعتماد جمعی به منزله یک مقوله اجتماعی از مسائل اساسی بوده و نمود آن در تمامی سطوح جامعه متبلور می‌شود. یک دولت برای اجرای برنامه‌های اصلاحی، یک کارفرما برای بالا بردن تولید محصولاتش، یک سرپرست اداره برای موفقیت در کارش، یک پزشک برای معالجه بیمارش و یک استاد برای افزایش کارایی آموزش نیازمند جلب اعتماد کسانی هستند که تحت نظارت آنها به فعالیت می‌پردازند و موفقیت آنها در گروه جلب اعتماد زبردستانشان است (قدیمی 1386). هر گونه تلاش برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در جهت ارتقای اعتماد جمعی مستلزم شناخت عوامل موثر بر شکل‌گیری آن و استفاده از مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی است. با اینکه برخی پژوهش‌ها اقدام به شناسایی عوامل موثر بر اعتماد جمعی کردند، اما این پژوهش‌ها کمتر یک مدل جامع ارائه دادند و با توجه به نقش مدارس در تعلیم و تربیت نسل آینده، پژوهشگران پس از مرور پیشینه به این نتیجه رسیدند که پژوهش‌های قبلی به بررسی اعتماد جمعی در مدارس نپرداختند. در نتیجه، هدف این پژوهش ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران بود.

روش کار

این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا ترکیبی (کیفی و کمی) بود. جامعه پژوهش در بخش کیفی خبرگان اعتماد جمعی شامل متخصصان وزارت آموزش و پرورش و در بخش کمی مدیران و معلمان مدارس شهر تهران در سال تحصیلی 99-1398 بودند. نمونه پژوهش در بخش کیفی طبق اصل اشباع نظری 12 نفر برآورد شد که 7 نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند و سپس 5 نفر با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند و در

اعتماد جمعی اثر معناداری داشت. در پژوهشی دیگر تمیلینا (2018) گزارش کرد که سخاوت، جامعه‌پذیری، دینداری، سن، تحصیلات و وضعیت استخدام بر اعتماد جمعی اثر معناداری داشت. علاوه بر آن، بندورپور (1398) ضمن پژوهشی عوامل موثر بر میزان اعتماد جمعی در معلمان زن را شامل سن، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، وضعیت تأهل و رسانه‌ها معرفی کرد. نتایج پژوهش عبدالله‌زاده‌فرد (1397) نشان داد که عوامل موثر در شکل‌گیری و افزایش اعتماد جمعی شامل ظرفیت پذیرش، وساطت اجتماعی، همیاری، همکاری، حمایت اجتماعی، احساس اثرگذاری، مشارکت اجتماعی، قابلیت اعتماد، احساس و کیفیت روابط و محیط بود. در پژوهشی دیگر خلیلی‌اردکانی و همکاران (2017) گزارش کردند که عوامل مرتبط با اعتماد جمعی شامل میزان روابط اجتماعی، احساس عدالت و فردگرایی خودخواهانه بود. همچنین، جواهری‌پور و همکاران (2014) عوامل موثر در شکل‌گیری اعتماد جمعی را به دو مولفه زمینه‌ای و اجتماعی تقسیم کردند که مولفه زمینه‌ای شامل سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت تأهل، پایگاه اقتصادی-اجتماعی و محل سکونت و مولفه اجتماعی شامل رضایت از زندگی، احساس امنیت، استفاده از رسانه‌های جمعی، دگرخواهی، دینداری، ریسک اعتماد، ارزش‌های اخلاقی و احساس عدالت اجتماعی بود. نتایج پژوهش عسگری و شرافتی (2014) نشان داد که تحصیلات، مشارکت، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، سن و طرد اجتماعی عوامل موثر بر شکل‌گیری اعتماد جمعی بودند. در پژوهشی دیگر هزار جریبی و مروتی (2011) گزارش کردند که جنسیت، میزان استفاده از اینترنت و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، مشارکت در انجمن‌های علمی، ادبی و فرهنگی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی بر اعتماد جمعی اثر معناداری داشتند. قدیمی (2007) ضمن پژوهشی عوامل موثر در شکل‌گیری اعتماد جمعی دانشجویان را شامل اقتدار اجتماعی، منزلت اجتماعی، تعهد اجتماعی، حمایت از نظم موجود، امیدواری به ارضای نیاز، بیگانگی

بخش کمی طبق فرمول کوکران 385 نفر برآورد شد که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری در بخش کیفی به این صورت انجام شد که در روش نمونه‌گیری هدفمند، پژوهشگران از میان خبرگانی که می‌شناختند تعداد 7 نفر را شناسایی و به‌عنوان نمونه انتخاب کردند و سپس از آنها خواستند تا دیگر خبرگان در زمینه اعتماد جمعی را معرفی کنند که پس از بررسی ویژگی‌های مختلف آنان تعداد 5 نفر دیگر به آنها اضافه و در مجموع 12 نفر به‌عنوان نمونه در بخش کیفی انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری در بخش کمی به این صورت انجام شد که ابتدا شهر تهران به پنج ناحیه شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی تقسیم و سپس سه ناحیه به روش تصادفی انتخاب و پس از آن از هر ناحیه تعدادی مدرسه به روش تصادفی انتخاب و مدیران و همه معلمان آن مدارس به‌عنوان نمونه انتخاب شدند.

برای انجام این پژوهش ابتدا اقدام به بررسی اسناد و متون معتبر درباره اعتماد جمعی کرد و سپس بر اساس آن تعدادی پرسش جهت مصاحبه با خبرگان طراحی و همه خبرگان یک به یک تحت مصاحبه نیمه‌ساختاریافته قرار گرفتند و مطالب مهم حاصل نیز یادداشت شد. در نتیجه مدل ابتدایی شکل‌گیری اعتماد جمعی طراحی و نظر خبرگان درباره آن بررسی و اعمال شد تا همه خبرگان با عوامل موثر موافقت کنند. سپس، بر اساس آن پرسشنامه‌ای توسط محققان طراحی و مدیران و معلمان مدارس شهر تهران به آن پاسخ دادند. این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای از 1 (بی‌اهمیت) الی 5 (بسیار مهم) نمره‌گذاری شد. سوال‌های مصاحبه به شرح مقابل است: 1. زمانی که با موضوع شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه مواجه می‌شود، عواملی که مد نظر قرار می‌دهید را تشریح نمایید؟ 2. به نظر شما چه شرایط علت و معلولی در شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه موثر است؟ 3. به نظر شما در حال حاضر چه شرایطی بر شکل‌گیری اعتماد جمعی و

پیامدهای آن در مدرسه موثر است؟ 4. به نظر شما چه شرایط مداخله‌گری بر شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه موثر است؟ 5. به نظر شما چه نتایج و پیامدهایی در اثر شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه ایجاد خواهد شد؟ 6. شرایط محیطی و زمینه‌ای جهت شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه چیست؟ 7. به نظر شما چه شرایط تعاملاتی یا چه کنش‌هایی بر شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه موثر است؟ 8. سیاست‌ها، راهبردها و اقدامات مرتبط با شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه چیست؟ 9. ابعاد و مولفه‌های شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه چیست؟ 10. شیوه ارزیابی شکل‌گیری اعتماد جمعی و پیامدهای آن در مدرسه چگونه است؟

در این پژوهش داده‌ها با روش‌های فیش‌برداری، نیمه‌مصاحبه ساختاریافته و پرسشنامه محقق‌ساخته جمع‌آوری و شاخص‌های روانسنجی آنها تایید شدند. در روش فیش‌برداری به مرور اسناد و متون چاپی و الکترونیکی به‌ویژه مقاله‌های مرتبط با اعتماد جمعی پرداخته شد. سپس پژوهشگران سوال‌های مصاحبه را طراحی و اقدام به انجام مصاحبه انفرادی کردند. آخرین بخش کیفی تحلیل داده‌های حاصل از روش‌های فیش‌برداری و مصاحبه بود. همچنین، در روش کمی، پژوهشگران پرسشنامه طراحی‌شده بر اساس نتایج بخش کیفی را بر روی افراد نمونه اجرا و سپس به تحلیل داده‌های حاصل از اجرای آن پرداختند. روایی صوری و محتوایی مصاحبه و پرسشنامه از طریق بررسی 36 استاد غیر از افراد نمونه پژوهش تایید و پایایی مصاحبه از طریق ضریب توافق درون‌موضوعی کاپا تایید و پایایی همه عوامل پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ بالاتر از 0/60 و با روش پایایی ترکیبی بالاتر از 0/80 محاسبه شد. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی و مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای SPSS و PLS استفاده شد.

یافته‌ها

وزارت‌خانه و اداره کل و 6 نفر مدیران مدارس) و 7 نفر آنها کارشناسی (3 نفر کارشناسان آموزشی وزارت‌خانه و اداره کل و 4 نفر مدیران مدارس) بود. علاوه بر آن، در بخش کمی پژوهش حاضر 385 نفر حضور داشتند که 250 نفر مرد و 135 نفر زن و از میان آنها تحصیلات 146 نفر کارشناسی، 185 نفر کارشناسی ارشد و 54 نفر دکتری تخصصی بود. نتایج کدگذاری باز، محوری و انتخابی برای ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در جدول 2 گزارش شد.

در بخش کیفی پژوهش حاضر 12 نفر از خبرگان حضور داشتند که مدرک تحصیلی 5 نفر دکتری تخصصی (همگی استادان دانشگاه) و 7 نفر کارشناسی ارشد (5 نفر مدیران و کارشناسان وزارت آموزش و پرورش و 2 نفر مدیران مدارس) بود. همچنین، 36 استاد غیر عضو در پژوهش که روایی صوری و محتوایی روش‌های گردآوری داده‌ها را بررسی کردند از نظر مدرک تحصیلی 12 نفر آنها دکتری تخصصی (همگی استادان دانشگاه)، 13 نفر آنها کارشناسی ارشد (7 نفر کارشناسان آموزشی

جدول 1. نتایج کدگذاری باز، محوری و انتخابی برای ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی

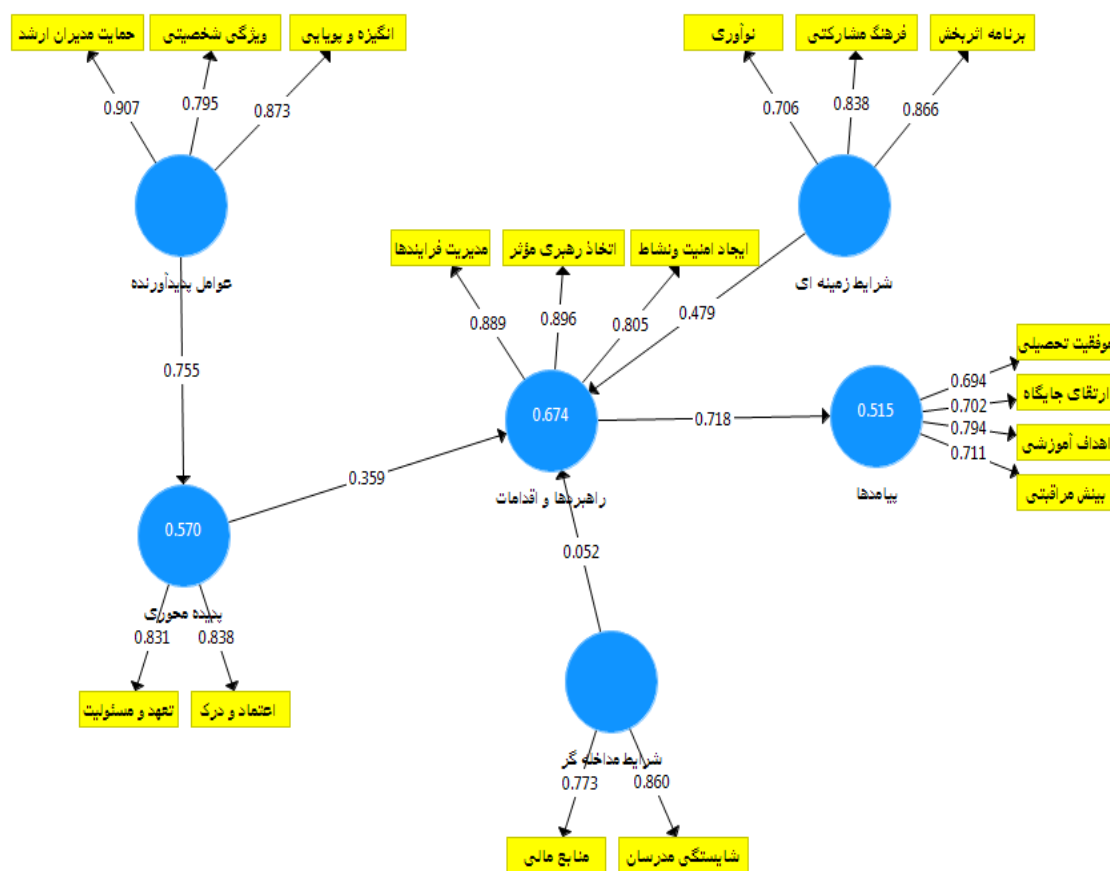
Table 1. Results of open, axial and selective coding to present the model of collective trust formation

مقوله اصلی	کدگذاری انتخابی (تم اصلی)	کدگذاری محوری (مقوله هسته‌ای)	کدگذاری باز (مقوله عمده)
عوامل پدیدآورنده	انگیزه و پویایی	تحول در دانش و اطلاعات بنیادی	1. تحول در فلسفه تعلیم و تربیت، 2. تحول در اهداف عالی آموزش و پرورش و 3. یافته‌های جدید در زمینه مدیریت آموزشی
ویژگی‌های شخصیتی	ویژگی‌های اخلاقی و حرفه‌ای	1. خوش اخلاقی و خوش رفتاری با دانش‌آموزان، 2. داشتن صداقت، مهربانی، دلسوزی و انرزی بالا، 3. داشتن تجربه، 4. رازداری و وفاداری و 5. شنونده خوب بودن	
حمایت مدیران ارشد	حمایتگر و پشتیبان	1. مسئولیت‌پذیری مدیر در قبال تصمیمات اتخاذ شده، 2. توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و جایگاه خانوادگی دانش‌آموزان، 3. توجه به دیدگاه‌های متفاوت معلمان، 4. آموزش مهارت‌های اجتماعی و زندگی و 5. جذب حمایت خیرین	
پدیده محوری	اعتماد و درک	روحه نوع دوستی	1. پذیرش و درک دیگران، 2. همدلی و همدردی و همکاری و همفکری با دیگران، 3. انعطاف‌پذیری در رفتار و گفتار و 4. ایجاد محیط امن و قابل اعتماد
تعهد و مسئولیت	بینش اعتماد جمعی و مشارکتی	1. تشکیل کمیته تخصصی با مشارکت مدیران، 2. نیازسنجی، تعیین اولویت‌ها و تدوین شاخص‌های اعتماد جمعی، 3. تهیه برنامه‌های آموزشی مناسب، 4. انتخاب محتوای مناسب و 5. ارزیابی و بازنگری مسئولیت معلمان	
شرایط زمینه‌ای	برنامه اثربخش	نیاب به بهبود مستمر	1. نارضایتی از وضع موجود، 2. انتقال دانش بین خود و دیگران، 3. حل مساله اثربخش و خلاقانه با استفاده از خر دانش، 4. همسویی با تحولات نوین و 5. ترجیح تغییرات تدریجی بر تغییرات ناگهانی
فرهنگ مشارکتی	جلب مشارکت جامعه در مدرسه	1. ظرفیت ایجاد تغییر در سازمان، 2. تعهد به توسعه قابلیت‌های منابع انسانی، 3. تشکیل گروه‌های کاری و 4. تهیه زمینه مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری‌ها	
نوآوری	به‌روز بودن دانش و مهارت	1. وجود امکانات و تجهیزات مناسب، 2. آموزش کارکنان در زمینه سخت‌افزار و نرم‌افزار، 3. دسترسی آسان به اینترنت و 4. استفاده صحیح از فناوری ارتباطات	
شرایط مداخله‌گر	شایستگی مدرسان	مقبولیت اجتماعی	1. توسعه و توانمندی شایستگی معلمان، 2. تاکید بر ارزش‌های انسانی، 3.

شایستگی علمی مدرسان، 4. توانایی انتقال مفاهیم، 5. اخلاق و رفتار شایسته مدرسان و 6. تعامل مستمر با فراگیران			
منابع مالی	امور مالی و رفاهی	1. تدوین بودجه برای اجرا برنامه‌ها، 2. ارائه پاداش‌ها و مشوق‌های مادی و معنوی، 3. تدارک امکانات رفاهی، 4. اجرای برنامه‌ها در مکان و زمان مناسب و 5. پرداخت حقالزحمه مدیران بر اساس توانایی و شایستگی	
راهبردها و اقدامات	ایجاد امنیت و نشاط	ایجاد و پرورش محیط امن و شاد	1. توجه به فرهنگ و ارزش‌های جامعه محلی، 2. تهیه امکانات رفاهی و تفریحی، 3. ایجاد فضای فیزیکی و آموزش جذاب و شاد، 4. ایجاد محیط امن یادگیری و 5. انجام کارهای گروهی و عملی در مدرسه
اتخاذ رهبری موثر	رهبری مبتنی بر درک و اعتماد جمعی	1. ایجاد رابطه صمیمی با دانش‌آموزان و والدین، 2. انتخاب درست معلمان، 3. کمک و مساعدت مالی، 4. برگزاری اردوی تفریحی، 5. توجه به خواسته‌های دانش‌آموزان و والدین، 6. توجه به نیازهای اجتماعی و فرهنگی و 7. ایجاد انگیزه در معلمان و دانش‌آموزان	
مدیریت فرایندها	روش‌های اجرایی	1. شرکت در آموزش‌های ضمن خدمت، 2. تحصیل همزمان با کار، 3. مطالعه مرتبط با شغل، 4. عضویت در گروه‌های رسمی و غیررسمی، 5. مشارکت فعال در برنامه‌های پژوهشی، 6. شرکت در کنفرانس‌ها و کارگاه‌ها، 7. مربیگری، 8. شرکت در جلسه‌ها و 9. شرکت در موقعیت‌های شبیه‌سازی‌شده	
پیامدها	موفقیت تحصیلی	بیشرفت تحصیلی	1. کسب نمره‌های قابل قبول در پایان سال، 2. فارغ‌التحصیل شدن با درجه علمی مناسب و 3. توانایی ادامه تحصیل در مقاطع علمی بالاتر
ارتقای جایگاه	شخصیت حرفه‌ای مدیران	1. رهبری مبتنی بر ارتقای مدرسه با بینش و نگرش مدیریتی، 2. هدایت تغییرات آموزشی، 3. کمک به توسعه حرفه‌ای معلمان، 4. آینده‌نگری، طراحی و اجرای برنامه‌های استراتژیک با مشارکت شوراهای مدرسه و 5. ارتباط مستمر و شایسته بین مدرسه، خانواده و اجتماع	
اهداف آموزشی	تبدیل مدرسه به سازمان یادگیرنده	1. حاکمیت روحیه یادگیری مداوم، 2. توزیع دانش به صورت موثر و وسیع، 3. پرورش و ترویج تفکر راهبردی، تیمی و تعاملی و 4. توجه به خلاقیت و نوآوری	
بینش مراقبتی	خواسته‌ها و نیازهای تحصیلی، اجتماعی و عاطفی	1. استقلال فکری و آزادی اندیشه، 2. خلاقیت و تفکر بدیع، 3. همواره در حال آموختن، 4. خودکنترلی، 5. تخصص‌گرایی و 6. چشم‌انداز روشن از اهداف آتی	
<p>رهبری موثر و مدیریت فرایندها و مقوله پیامدها شامل چهار کد انتخابی موفقیت تحصیلی، ارتقای جایگاه، اهداف آموزشی و بینش مراقبتی بود. نتایج روایی همگرا با روش میانگین‌واریانس استخراج (Average Variance Extracted: AVE) و پایایی با روش‌های آلفای کرونباخ و ترکیبی گزارش شد. متغیرهای عوامل پدیدآورنده، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و اقدامات، پیامدها به ترتیب دارای AVE 0/675، 0/586، 0/613، 0/542، 0/649 و 0/577 بودند. آلفای کرونباخ متغیرها به ترتیب 0/823، 0/663، 0/726، 0/607، 0/829 و 0/702 گزارش شد و</p>			

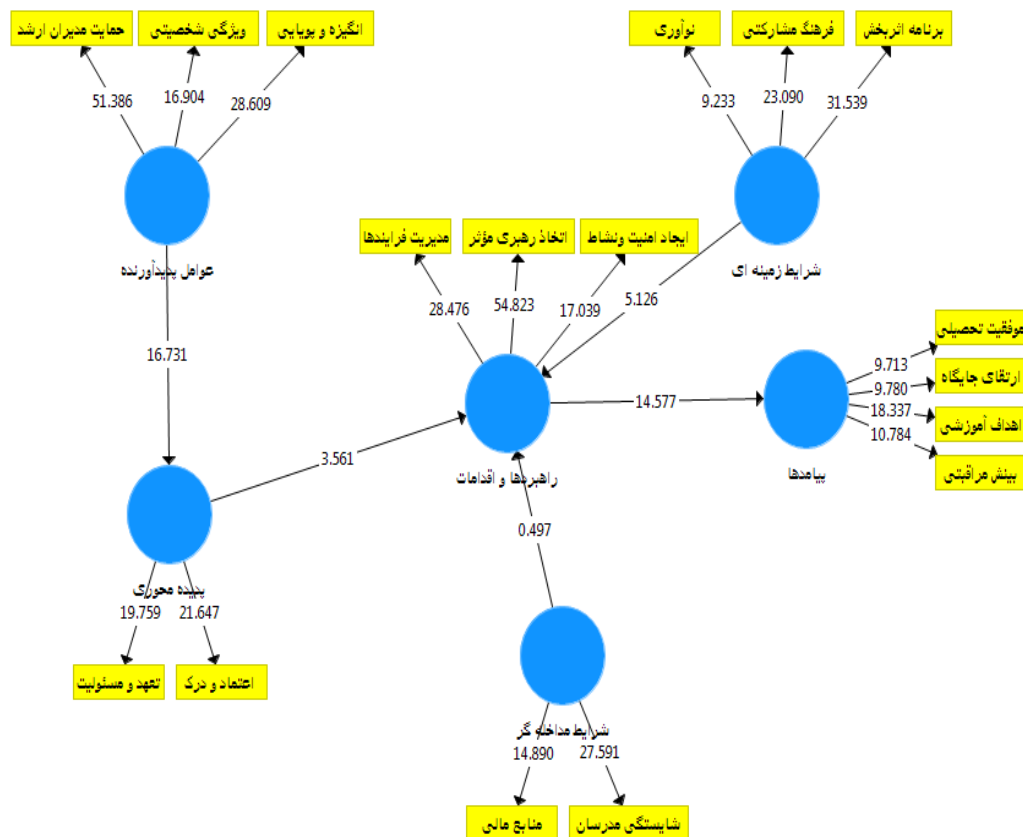
باقی‌مانده استاندارد شده (SRMR) با مقدار 0/05 به دلیل کمتر از 0/08 و شاخص برازش هنجار شده (NFI) با مقدار 0/81 به دلیل بیشتر از 0/80 حاکی از برازش مناسب مدل بودند. نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری به همراه ضریب مسیرها در شکل 1 و به همراه آماره t در شکل 2 و نتایج اثرها در جدول 2 گزارش شد.

همچنین پایایی ترکیبی متغیرها به ترتیب 0/894، 0/821، 0/847، 0/801، 0/898 و 0/817 گزارش شد. با توجه به داده‌های فوق، مقوله‌های مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی دارای روایی همگرا و پایایی مناسبی بودند. چون مقادیر روایی‌های بالاتر از 0/50 و مقادیر پایایی‌ها بالاتر از 0/70 بود. همچنین، نتایج شاخص‌های برازندگی مدل نشان داد که شاخص ریشه میانگین مربعات

شکل 1. نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری به همراه ضریب مسیرها برای ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی

Figure 1. Results of structural equation modeling along with path coefficients to provide the model for collective trust formation

شکل 2. نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری به همراه آماره t برای ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی

Figure 2. Structural equation modeling results with t-statistic to present the model for collective trust formation

جدول 2. نتایج اثرها در مدل‌یابی معادلات ساختاری برای ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی

Table 2. Results of effects in structural equation modeling to provide a model for collective trust formation

معناداری	آماره t	ضریب مسیر	اثرها
P<0/05	16/731	0/755	اثر عوامل پدیدآورنده بر پدیده محوری
P<0/05	3/561	0/359	اثر پدیده محوری بر راهبردها و اقدامات
P<0/05	5/126	0/479	اثر شرایط زمینه‌ای بر راهبردها و اقدامات
P>0/05	0/497	0/052	اثر شرایط مداخله‌گر بر راهبردها و اقدامات
P<0/05	14/577	0/718	اثر راهبردها و اقدامات بر پیامدها

بحث و نتیجه گیری

اعتماد جمعی نقش موثری در شروع و تداوم یک فعالیت دارد و برای ارتقای آن ابتدا باید عوامل مرتبط با آن را شناسایی و برای آن یک مدل منسجم طراحی کرد.

نتایج شکل 1 و 2 و جدول 2 نشان می‌دهد که همه مقوله‌ها به غیر از شرایط مداخله‌گر اثر معناداری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران داشتند ($P<0/05$).

خوب نیز از طریق دلگرمی و بهبود روابط بین‌فردی در مدرسه باعث ایجاد اعتماد جمعی می‌شود. نکته مهم دیگر اینکه مسئولیت‌پذیری مدیر در برابر تصمیم‌ها، بهبود مهارت‌های اجتماعی و زندگی و توجه به دیدگاه‌ها و نظرهای متفاوت می‌تواند مدیر را در زمینه مهارت‌های مدیریتی تقویت کند و از طریق جذب حمایت خیرین اعتماد دیگران را جلب نماید. در نتیجه، سه متغیر انگیزه و پویایی، ویژگی‌های شخصیتی و حمایت مدیران ارشد طبق توضیحات بالا می‌توانند نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس داشته باشند.

مقوله پدیده محوری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل دو متغیر اعتماد و درک و تعهد و مسئولیت بود. اعتماد و درک از طریق ایجاد محیط امن و قابل اعتماد برای بیان نظرهای شخصی (اعم از درست و نادرست)، پذیرش دیگران، همدردی، همدلی و همکاری با آنان و انعطاف‌پذیری در گفتار و رفتار باعث جلب حمایت دیگران می‌شود و آنان را مانند افرادی مطمئن و رازدار در نظر می‌گیرند و با صراحت و به راحتی حرف‌های خود را با آنان می‌زنند و حتی آنها را نقد می‌کنند. تعهد و مسئولیت نیز می‌توانند نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی داشته باشند، در صورتی که در کمیته‌های تخصصی اقدام به نیازسنجی و اولویت‌بندی محتواها و برنامه‌های آموزشی مناسب شود. در نتیجه، دو متغیر اعتماد و درک و تعهد و مسئولیت از طریق فرایندهای توضیح داده شده می‌توانند نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس ایفا کنند.

علاوه بر آن، مقوله شرایط زمینه‌ای اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل سه متغیر برنامه اثربخش، فرهنگ مشارکتی و نوآوری بود. برنامه اثربخش زمانی تحقق می‌یابد که افراد از وضع موجود ناراضی و تلاش نمایند تا خود و سازمان مربوطه را با تحولات نوین به صورت تدریجی (نه ناگهانی و شتاب‌زده) هماهنگ کنند که در چنین شرایطی بستر برای اعتماد فراهم می‌شود. فرهنگ مشارکتی به معنای بهره‌گیری از نظرات دیگران

در نتیجه، هدف این پژوهش ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران بود.

نتایج نشان داد که اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران دارای هفده کد محوری و هفده انتخابی در شش مقوله اصلی بود؛ به طوری که مقوله عوامل پدیدآورنده شامل سه کد انتخابی انگیزه و پویایی، ویژگی‌های شخصیتی و حمایت مدیران ارشد، مقوله پدیده محوری شامل دو کد انتخابی اعتماد و درک و تعهد و مسئولیت، مقوله شرایط زمینه‌ای شامل سه کد انتخابی برنامه اثربخش، فرهنگ مشارکتی و نوآوری، مقوله شرایط مداخله‌گر شامل دو کد انتخابی شایستگی مدرسان و منابع مالی، مقوله راهبردها و اقدامات شامل سه کد انتخابی ایجاد امنیت و نشاط، اتخاذ رهبری موثر و مدیریت فرایندها و مقوله پیامدها شامل چهار کد انتخابی موفقیت تحصیلی، ارتقای جایگاه، اهداف آموزشی و بینش مراقبتی بود. دیگر نتایج نشان داد که همه مقوله‌ها به غیر از شرایط مداخله‌گر اثر معناداری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران داشتند. با اینکه پژوهشی درباره اعتماد جمعی در مدارس یافت نشد و پژوهش‌های اندکی به بررسی مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی پرداختند، اما این نتایج از جهاتی با نتایج پژوهش‌های فرجیان و هادیان (1398)، بیاری و ابرسی (2018)، تمیلینا (2018)، بندورپور (1398)، عبدالله‌زاده‌فرد (2018)، خلیلی‌اردکانی و همکاران (1396)، جواهری‌پور و همکاران (1393)، عسگری و شرافت (2014)، هزارجریبی و مروتی (1390) و قدیمی (1386) همسو بود.

مقوله پدیدآورنده اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل سه متغیر انگیزه و پویایی، ویژگی‌های شخصیتی و حمایت مدیران ارشد بود. انگیزه و پویایی نقش مهمی در بهبود کیفیت و وضعیت آموزش در مدارس دارد و سبب تحول در دانش و اطلاعات بنیادی از طریق تغییر و تحول در اهداف آموزش و پرورش می‌شود. ویژگی‌های شخصیتی چون خوش اخلاقی، خوش رفتاری، صداقت، مهربانی، دلسوزی، رازداری، وفاداری، داشتن تجربه و شنوندگی

رعایت ضوابط و قوانین به صورت خشک و غیرقابل انعطاف که در بسیاری از مدارس رایج است، نتوانند زمینه اعتماد جمعی را فراهم آورند. در نتیجه، دو متغیر شایستگی مدرسان و منابع مالی نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس نداشتند.

همچنین، مقوله راهبردها و اقدامات اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل سه متغیر ایجاد امنیت و نشاط، اتخاذ رهبری موثر و مدیریت فرایندها بود. ایجاد امنیت و نشاط از اقداماتی است که می‌توانند سبب دلگرمی و جلب اعتماد همه افراد سازمان شود و این امر از طریق اتخاذ رهبری موثر همراه با درک و اعتماد و مدیریت فرایندها برای تحقق راهکارهای در نظر گرفته شده تحقق می‌یابد. امنیت و نشاط از طریق ایجاد فضای فیزیکی و روانی امن، شاد و مفرح با توجه به فرهنگ و ارزش‌ها تحقق می‌یابد و زمانی رهبری موثر و اثربخش است که رهبر بتواند یک رابطه صمیمی با دیگران برقرار سازد و ضمن انتخاب درست و کمک و مساعدت به اعضای سازمان به نیازها و خواسته‌های آنها توجه و برای آنها اردوهای تفریحی برگزار نماید. برای اجرای فرایندها و تصمیم‌های اتخاذ شده نیاز به مدیریت فرایندها است که این امر از طریق بهبود سطح تحصیلات دانشگاهی و شرکت در دوره‌های ضمن خدمت، کارگاه‌های آموزشی، کلاس‌های مربی‌گری و شرکت در جلسات، همایش‌ها و کنفرانس‌ها اتفاق می‌افتد. در نتیجه، سه متغیر ایجاد امنیت و نشاط، اتخاذ رهبری موثر و مدیریت فرایندها طبق توضیحات بالا می‌توانند نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس داشته باشند.

مقوله پیامدهای اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل چهار متغیر موفقیت تحصیلی، ارتقای جایگاه، اهداف آموزشی و بینش مراقبتی بود. موفقیت تحصیلی از طریق کسب نمره‌های مناسب، اتمام دوره تحصیلی و تحصیل در مقاطع بالاتر مشخص می‌شود و فراگیران دارای موفقیت تحصیلی غالباً از مدرسه‌ای که در آن مشغول به تحصیل بودند، احساس رضایت دارند و معمولاً

در تصمیم‌گیری‌ها است و زمانی تحقق می‌یابد که گروه‌های کاری تشکیل، زمینه مشارکت کارکنان در تصمیم‌ها فراهم و افراد متعهد به توسعه منابع انسانی باشند. نکته مهم دیگر اینکه نوآوری یعنی استفاده از دانش‌ها و مهارت‌های برای قرار دادن مطالب به یک شیوه جدید در کنار هم و استفاده از دانش‌ها و مهارت‌ها به صورتی که تا الان از آنها استفاده نشده است. نوآوری نیازمند وجود امکانات و تجهیزات مناسب، آموزش در زمینه وسایل و ابزارهای موجود، دسترسی به اینترنت پرسرعت و استفاده صحیح از فناوری اطلاعات می‌باشد که این موارد می‌تواند نشان‌دهنده انگیزه برای انجام کار صادقانه و حداکثر اثربخشی باشد که خود می‌تواند زمینه اعتماد را فراهم آورد. بنابراین، سه متغیر برنامه اثربخش، فرهنگ مشارکتی و نوآوری می‌توانند از طریق ویژگی‌های مختلف باعث شکل‌گیری و جلب اعتماد جمعی دیگران در مدارس شوند.

مقوله شرایط مداخله‌گر اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران شامل دو متغیر شایستگی مدرسان و منابع مالی بود. شایستگی مدرسان یعنی اینکه آنان از لحاظ ویژگی‌ها و رفتارهای تحصیلی و غیرتحصیلی در وضعیت خوبی قرار داشته باشند و زمانی می‌توان از شایستگی مدرسان صحبت کرد که از نظر علمی در وضع خوبی قرار داشته باشند، اخلاق و رفتار حرفه‌ای داشته باشند و ضمن تعامل مستمر با فراگیران بتوانند مفاهیم و مطالب را انتقال دهند. منابع مالی نیز می‌تواند نقش موثری در تدارک امکانات رفاهی و ارائه پاداش‌ها و مشوق‌های مادی و معنوی، تدوین بودجه برای اجرای برنامه‌های مختلف و اجرای آنها در زمان و مکان مناسب داشته باشد. شایستگی مدرسان و منابع مالی شاید بتواند و احتمالاً می‌تواند باعث بهبود کیفیت آموزش شود، اما نمی‌توان درباره نقش آن در شکل‌گیری اعتماد جمعی با اطمینان بحث کرد. چون ممکن است مدرسان شایسته باشند و مدرسه دارای منابع مالی مناسبی هم باشد، اما به دلیل آموزش محتواهای بسیار زیاد و عمدتاً غیرکاربردی و

تهران و حتی سایر شهرها کنند که برای این منظور می‌توانند مقوله‌ها و کدهای موثر در افزایش اعتماد جمعی را با توجه به اهمیت آنها (ضرایب مسیره‌ها) آموزش دهند و ارتقاء بخشند. پیشنهاد دیگر اینکه مدیران ارشد وزارتخانه و سازمان‌های آموزش و پرورش و حتی مدیران آموزش و پرورش در رده‌های پایین‌تر برای بهبود وضعیت اعتماد جمعی به صورت مستقیم و بهبود کیفیت نظام آموزشی به صورت غیرمستقیم از مدل پژوهش حاضر استفاده کنند.

References

- Abdolahzadefard A. (2018). The role of urban public space in the formation of social trust (Case study: Chamran Boulevard in Shiraz metropolitan). *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*. Vol.10, No.39, Pp. 157-182. [In Persian]
- Allan J, Persson E. (2018). Social capital and trust for inclusion in school and society. *Education, Citizenship and Social Justice*. Vol.15, No.2, Pp. 151-161.
- Asgari H, Sherafat S. (2014). Analysis of influential factors on social trust making among rural areas case study: Hejandasht, Mehran County. *Journal of Rural Research*. Vol.4, No.4, Pp. 851-879. [In Persian]
- Beyari H, Abareshi A. (2018). The interaction of trust and social influence factors in the social commerce environment: Proceedings. *The 3rd International Conference of Reliable Information and Communication Technology*. Malaysia, Kuala Lumpur.
- Bondourpour L. (2019). Effective factors on the level of social trust among female teachers in Kermanshah. *Journal of Motor and Behavioral Sciences*, Vol.1, No.3, Pp. 196-202. [In Persian]

محیط مدرسه را محیطی امن و قابل اعتماد ارزیابی می‌کنند. ارتقای جایگاه نیز می‌تواند زمینه را برای افزایش اعتماد از طریق افزایش ارتباط مستمر و شایسته بین مدرسه، خانواده و اجتماعی، رهبری بینش‌محور، توسعه حرفه‌ای معلمان و آینده‌نگری همراه با هدایت تغییرات آموزشی فراهم آورد. نکته حائز اهمیت دیگر اینکه اهداف آموزشی هم می‌تواند سبب افزایش اعتماد شود و این امر در صورتی تحقق می‌یابد که در سازمان روح یادگیری مداوم حاکم باشد و ضمن توجه به خلاقیت و نوآوری تفکر راهبردی، تیمی و تعاملی آموزش داده شود. بینش مراقبتی از طریق توجه به خواسته‌ها و نیازهای تحصیلی، اجتماعی و عاطفی مشخص می‌شود و چنین توجهاتی باعث افزایش اعتماد می‌گردد و استقلال فکری و آزادی اندیشه، خلاقیت، خودکنترلی، تخصص و آینده‌نگری زمینه تحقق آن را فراهم می‌آورند. در نتیجه، چهار متغیر موفقیت تحصیلی، ارتقای جایگاه، اهداف آموزشی و بینش مراقبتی از طریق فرایندهای توضیح داده شده می‌توانند نقش موثری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس ایفا کنند.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی در زمینه پیشینه پژوهشی اندک درباره مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی، عدم پژوهشی درباره اعتماد جمعی در مدارس، محدود شدن پژوهش به مدارس شهر تهران و همکاری پایین برخی خبرگان در بخش کیفی و برخی مدیران و معلمان در بخش کمی مواجه بود. بنابراین، انجام پژوهش‌های بیشتر درباره مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مختلف، انجام آن بر روی مدارس شهرهای مختلف و حتی بررسی نظرات اولیا برای شناسایی مقوله‌های موثر در شکل‌گیری اعتماد جمعی و برگزاری جلسات توجیهی برای مدیران و معلمان جهت شرکت بهتر و مناسب‌تر در پژوهش توصیه می‌شود. بر اساس نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که متخصصان و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش اقدام به طراحی برنامه‌هایی جهت افزایش اعتماد جمعی در مدارس شهر

- Khalili Ardakani MA, Arvin B, Tavassoli Fareshteh F. (2017). Social trust and its related factors (survey of youth in Mashhad). *Social Sciences*. Vol.24, No.76, 111-144. [In Persian]
- Lashko O, Velychko O. (2016). Study of Social trust among the students of higher education institutions. *Science, Business & Society*. Vol.1, No.4, Pp. 41-42.
- Lundberg E, Abdelzadeh A. (2019). The role of school climate in explaining changes in social trust over time. *Scandinavian Journal of Educational Research*. Vol.63, No.5, Pp. 712-724.
- Nourani Asiabar Z, Shiri T, Mohseni RA. (2019). the role of social trust and use of virtual social networks on the cultural capital of the citizens of Tehran. *Journal of Socio-Cultural Changes*. Vol.16, No.1, Pp. 73-92. [In Persian]
- Szkudlarek P., Biglieri J.V. (2016), Trust as an element of social capital - evidence from a survey of Polish and Spanish students, *Journal of International Studies*. Vol.9, No.1, Pp. 252-264.
- Tamilina L. (2018). The impact of welfare states on social trust: theoretical and empirical foundations. *Electronic Journal of Knowledge Management*. Vol.7, No.4, Pp. 501-508.
- Torrente D, Cais J, Bolance C. (2019). Economic crisis and social trust: Reviewing the effects of economic polarisation on social and institutional confidence. *Social Science Information*. Vol.58, No.4, Pp. 631-659.
- Buskens V. (2020). Spreading information and developing trust in social networks to accelerate diffusion of innovations. *Trend in Food Science & Technology*. Vol.106, 485-488.
- DuPlooy DR, Lyons A, Kashima ES. (2020). Social capital and the well-being of migrants to Australia: Exploring the role of generalised trust and social network resources. *International Journal of Intercultural Relations*. Vol.79, Pp. 1-12.
- Farajian M, Hadi F. (2019). Study of factors affecting social trust in Bilesevar city. *Universidady Sociedad*. Vol.11, No.4, Pp. 29-34.
- Ghadimi M. (2007). Investigating the level of social trust and factors effecting it among students of Zanjan universities. *Human Sciences*. Volo.53, Pp. 61-92. [In Persian]
- Hezarjaribi J, Morovati N. (2011). Factors effecting on the formation of social trust (Case study of Allameh Tabatabaei University and Tehran University Students). *Social Development & Welfare Planning*. Vol.2, No.7, Pp. 27-66. [In Persian]
- Huang J, Vanden Brink HM, Groot W. (2011). College education and social trust: An evidence-based study on the causal mechanisms. *Social Indicators Research*. Vol.104, No.2, Pp. 287-310.
- Huang Y. (2018). Social capital and social trust in urban China. *Chinese Journal of Sociology*. Vol.4, No.4, Pp. 481-505.
- Javaheripour M, Rahimi M, Momenpour R. (2014). Formation of social trust and meta-analysis of effective factors in it. *Sociological Review*. Vol.4, No.4, Pp. 75-95. [In Persian]

مجله‌ی توسعه‌ی آموزش جندی‌شاپور
فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی
سال دوازدهم، ویژه‌نامه 1400

ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران

سیما اتحادی: دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.
حیدر تورانی*: عضو هیات علمی، پژوهشگاه مطالعات وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران.
علی خلخالی: عضو هیات علمی، گروه مدیریت آموزشی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

چکیده: هدف پژوهش حاضر ارائه مدل شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران بود. این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا ترکیبی (کیفی و کمی) بود. جامعه پژوهش در بخش کیفی خبرگان اعتماد جمعی شامل متخصصان وزارت آموزش و پرورش و در بخش کمی مدیران و معلمان مدارس شهر تهران در سال تحصیلی 99-1398 بودند. نمونه پژوهش در بخش کیفی طبق اصل اشباع نظری 12 نفر برآورد شد که 7 نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند و سپس 5 نفر با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. در بخش کمی طبق فرمول کوکران 385 نفر برآورد شد که با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی و مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای SPSS و PLS استفاده شد. یافته‌های بخش کیفی نشان داد که اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران دارای 85 کد باز، 17 کد محوری و 17 کد انتخابی در 6 مقوله اصلی بود. یافته‌های بخش کمی نشان داد هر 6 مقوله اصلی دارای روایی و پایایی مناسبی بودند، مدل برازش مناسبی داشت و همه مقوله‌ها به غیر از شرایط مداخله‌گر اثر معناداری در شکل‌گیری اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران داشتند ($P < 0/05$). بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر و سایر پژوهش‌ها، متخصصان و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش می‌توانند اقدام به طراحی برنامه‌هایی جهت افزایش اعتماد جمعی در مدارس شهر تهران کنند که برای تحقق این هدف می‌توانند وضعیت کدهای استخراج‌شده را بهبود ببخشند.

واژگان کلیدی: ارائه مدل، اعتماد جمعی، مدارس.

***نویسنده مسؤول:** عضو هیات علمی، پژوهشگاه مطالعات وزارت آموزش و پرورش، تهران، ایران.

Email: heidar_toorani@yahoo.com